

www.histories.dracmagic.cat

EL CINEMA PROLETARI D'HELENA LUMBRERAS

Vaig conèixer Helena Lumbreras l'estiu de 1968. Ella acabava d'arribar a Espanya per rodar-hi un film documental sobre la nostra malaurada situació política, finançat per la productora Unitelefilm, nascuda a l'ombra del Partit Comunista Italià. Cal dir que ella feia uns quants anys que era fora del seu país i que residia a Roma.

L'aire de la seva Cuenca natal se li havia fet irrespirable, i aquella *maestra de primera enseñanza*, com se'n deia aleshores, el futur de la qual hauria estat un discórrer monòton dels dies saltant d'una aula provinciana a una altra, va prendre una decisió que havia de canviar el curs de la seva vida.

El seu interès de sempre per la pintura, per la literatura, per l'art en general, la va portar a interessar-se pel cinema, mitjà en què podia concitar tots aquests llenguatges expressius. Abandonà decididament la seva carrera i, després d'un breu pas per l'Escuela Oficial de Cinematografía de Madrid, orientà els seus passos cap a Roma, atreta per la fama del seu Centro Sperimentale de Cinematografía.

Per a Helena Itàlia fou un paradís. La seva presa de contacte amb Roma degué generar descàrregues elèctriques d'alt voltatge que trasbalsaren tot el seu ésser, la seva ànima, el seu pensament i, fins i tot, el seu cos. A Roma va reconèixer un paisatge com a propi, un escenari que aviat li resultà familiar, una societat viva, inquieta i sensuosa, tan oposada al radical ascetisme penitencial de la seva Castella. Allà va conèixer, per primera vegada, l'efervescència d'unes lluites obreres i l'existència de partits polítics i d'organitzacions de masses amb una forta implantació social. I Helena va participar d'aquell remolí.

Però ella, fonamentalment, havia anat a Roma per estudiar cinema. Va petjar les aules del Centro Sperimentale. Conegué Pasolini, Cesare Zavattini; s'enrolà en pel·lícules de diversos autors italians; treballà a la RAI com a guionista de documentals, etc. Però, sobretot, va viure apassionadament el fet quotidià. I va poder donar sortida als seus dos grans sentiments i passions: el cinema i l'home. A tots dos s'hi va lliurar sense reserves.

Quan Unitelefilm va pensar que ningú millor que ella, per la seva condició d'espanyola, podia realitzar un documental sobre l'Espanya oculta sota el règim franquista, culminà

un dels seus desitjos més estimats: iniciar-se en la realització de documentals polítics, militants. Amics comuns –crec que fou Romà Gubern que ens facilità el contacte– van pensar que jo podria aplanar-li el camí en la seva tasca per Barcelona. I així va ser com em vaig integrar al reduïdíssim equip de filmació d'aquell documental que es titularia *Espanya 68* i que es va rodar en la clandestinitat més rigorosa.

El circumstancial retorn a la seva terra –pobra, trista, pàtria seva– fou una experiència massa colpidora perquè no fes efecte en la seva sensibilitat. Una vegada acabat l'encàrrec, va decidir tornar a Espanya, establir-se a Barcelona i començar, des de llavors i a partir de la seva experiència italiana, la seva lluita per un cinema al servei de les classes populars, del proletariat. Les seves armes foren la mobilització, la protesta, el compromís, el debat i l'acció. I el seu vehicle, el cinema.

La nostra cada vegada més ferma amistat ens portà a plantejar plegats el film següent, *El cuarto poder*, el qual constituí la llavor que donaria origen, temps a venir, al que ella havia batejat com el *Colectivo de Cine de Clase*.

Ella va concebre aquest col·lectiu com un grup obert, multidisciplinari, antiautoritari, sense jerarquies, que prenia de cadascun dels seus membres "segons les seves possibilitats". El col·lectiu va mancar, en general, d'equip fix. Helena era la referència central, el punt de cohesió. Al tercer film va aparèixer Mariano Lisa, que més tard seria el seu marit, el pare de les seves dues filles i el suport més estable del Col·lectiu al llarg dels anys venidors. Excepte ells dos, la resta hi havíem entrat i n'havíem sortit lliurement. Pel grup havien passat cineastes, grafistes, cantautors, etc., i fins, en alguns casos, s'havia ensenyat succintament el maneig de la càmera als mateixos obrers per poder filmar una vaga a l'interior d'una fàbrica en conflicte.

Les pel·lícules del Col·lectiu pregonaven el seu convenciment que ètica i estètica eren inseparables. Un cinema al servei del proletariat no devia gaudir del refinament estètic del cinema burgès. Eren films guerrillers, de lluita, de combat. Que cap espectador no esperi veure en aquestes pel·lícules exquisideses artístiques, imatges preciosistes, ni molt menys un so depurat. Eren films rodats en circumstàncies difícils, de guerrilla urbana, clandestinament, jugant-s'hi la pell en cada pla. Però eren extraordinàriament eficaces com a instrument d'intervenció a favor del moviment obrer, com a eina de lluita contra la dictadura durant els últims temps del franquisme, i més endavant,

durant els primers anys de la democràcia, encara molt empeltats de pensament totalitari.

A diferència d'alguns de nosaltres, companys de viatge, a Helena, a Espanya, no se li coneix cap activitat dins del cinema del sistema, dins de la indústria. En feu temptatives, però crec que es va estavellar contra una muralla d'incomprensió i, sobretot, de desconfiança. Helena no era un personatge fàcil d'engolir per la indústria del cinema i els seus plantejaments de rendibilitat econòmica. El fet cert és que, a la dècada dels 80, la veiem com a professora de dibuix a diversos instituts de Barcelona. Al mateix temps es dedicà, amb la mateixa passió que posava en totes les seves coses i en la vida, a la pintura de cavallet. Aconsegueix fer algunes exposicions i afermar-se com a professora del pinzell. Enrere havia quedat una obra cinematogràfica insòlita al nostre país, avui de gran valor testimonial, sobre les lluites obreres i camperoles a Espanya, forjada al llarg de més de quinze anys d'activitat vertiginosa, anys en els quals Helena i Mariano visqueren perillosament.

Llorenç Soler
Cineasta

Filmografia d'Helena Lumbreras:

España 68 (El hoy es malo pero el mañana es mio) (1968); *El cuarto poder* (1970-72); *El campo para el hombre* (1973); *O todos o ninguno* (1975-76); *Primer aniversario de la muerte de Txiki en Cerdanyola* (1976); *Manifestació Diada a Sant Boi de Llobregat* (1976); *Osuna* (1976); *¿El Prat? Un río a desviar* (1976-77); *A la vuelta del grito* (1977-78); *Diada, 11 de Septiembre de 1977* (1977); *Escuela de San Ildefonso* (1983).

Filmografia de Mariano Lisa:

El campo para el hombre (1973); *O todos o ninguno* (1976); *A la vuelta del grito* (1977).

Helena Lumbreras

A LA VUELTA DEL GRITO

Nacionalitat: Espanya

Producció: Colectivo
Cine de Clase, 1977-78

Direcció: Helena
Lumbreras, Mariano
Lisa

Guió: Helena
Lumbreras, Mariano
Lisa

Fotografia: Helena
Lumbreras, Mariano
Lisa

Muntatge: Rosi Saenz
de Rozas

Música: Bernardo
Fuster, Luis Mendo,
José Mario Branco

Durada: 45 minuts

Versió: original castel·lana

Format: Betacam

Distribució: Filmoteca
de Catalunya

arxiufilmo@gencat.net

La crisi econòmica provoca regulació de l'ocupació, tancament de fàbriques, acomiadaments. Els sindicats surten a la llum, però els pactes a què arriben amb la Moncloa no satisfan els obrers. Les assemblees, marxades, talls de circulació i peticions de solidaritat se succeeixen a tot el país, i a Euskadi s'organitza la primera vaga general després de la mort de Franco, on els dirigents obrers fan un dur al·legat contra el govern d'UCD.

Helena Lumbreras va combinar els estudis de belles arts, història i filosofia a Barcelona, i de cinema, a Roma. Durant els anys seixanta inicia la seva carrera cinematogràfica, primer a Itàlia com a realitzadora i guionista de televisió i ajudant de direcció i després a Espanya, dins el Colectivo Cine de Clase. Es tractava d'un grup de creació, i producció de cine militant contra el règim de Franco, que va recollir alguns dels episodis més significatius del moviment obrer durant la dècada dels setanta.

Mariano Lisa Escaned va néixer a Albalate de Cinca, Huesca, el 1945. Va conèixer Helena Lumbreras el 1970 a Barcelona, en el curs de les primeres lluites reivindicatives en el sector de l'ensenyament. Junts van realitzar *El campo para el hombre* (1973), *O todos o ninguno* (1975-76) i *A la vuelta del grito* (1977).

Helena Lumbreras

ESPAGNA 68 (El hoy es malo pero el mañana es mío)

Rodat a Madrid i a Barcelona en completa clandestinitat, el documental és una reflexió sobre la situació política i econòmica al país l'any 1968, contraposant l'Espanya del desarrollismo amb la de la misèria. La realitzadora dóna la paraula als estudiants, als obrers del tèxtil, del metall i la construcció, que parlen sobre les seves lluites, les seves dificultats i els seus somnis.

Nacionalitat: Itàlia
Producció: Unitelefilm, Roma, 1968
Direcció: Helena Lumbreras
Guió: Helena Lumbreras
Muntatge: Helena Lumbreras
Durada: 37 minuts
Versió: original castellana
Format: Betacam
Distribució: Filmoteca de Catalunya
arxiufilmo@gencat.net

Helena Lumbreras

O TODOS O NINGUNO

O todos o ninguno és la història de la vaga més llarga que va tenir lloc a Espanya després de la Guerra Civil, protagonitzada pels obrers de Laforsa, una siderúrgica de Cornellà. Durant els tres mesos que va durar, l'equip de rodatge va seguir els treballadors, mobilitzats contra les pressions de l'empresa i les forces de l'ordre. Les seves accions van culminar en una vaga massiva dels obrers de tota la comarca que va durar quinze dies.

Nacionalitat: Espanya
Producció: Colectivo Cine de Clase, 1975-76
Direcció: Helena Lumbreras, Mariano Lisa
Guió: Helena Lumbreras, Mariano Lisa
Fotografia: Helena Lumbreras, Mariano Lisa
Muntatge: Helena Lumbreras
Música: Julia León
Durada: 45 minuts
Versió: original castellana
Format: 16 mm
Distribució: Filmoteca de Catalunya
arxiufilmo@gencat.net

Helena Lumbereras

EL CAMPO PARA EL HOMBRE

En una escola rural un mestre explica als seus alumnes la visió triomfalista del règim sobre el país. D'aquesta manera comença un viatge per l'Espanya rural en què la realitzadora combina el to de conte edulcorat, en una clara crítica dels noticiaris franquistes, amb el testimoni de pagesos i experts que expliquen les causes de la situació de misèria que es vivia al camp andalús i gallec i que va provocar-ne l'èxode massiu de població.

Nacionalitat: Espanya
Producció: Colectivo Cine de Clase, 1973
Direcció: Helena Lumbereras i Mariano Lisa
Guió: Helena Lumbereras, Mariano Lisa
Fotografia: Helena Lumbereras, Mariano Lisa
Muntatge: Helena Lumbereras
Música: Julia León
Durada: 49 minuts
Versió: original castellana
Format: 16 mm
Distribució: Filmoteca de Catalunya
arxiufilmo@gencat.net

Helena Lumbereras

EL CUARTO PODER

Escrit conjuntament amb Llorenç Soler, *El cuarto poder* fa una anàlisi de la premsa feixista, "blava", i de la clandestina, "roja". A través d'una notícia local, una altra de nacional i una d'internacional –la vaga d'AEG a Terrassa, el 1r de Maig i la guerra del Vietnam–, es mostren les diferències entre les versions oficials i les del moviment obrer, així com el procés d'utilització de la impremta "vietnamita", la confecció de propaganda i posterior distribució clandestina pels militants de l'oposició.

Nacionalitat: Espanya
Producció: Colectivo Cine de Clase, 1970-72
Direcció: Helena Lumbereras i Mariano Lisa
Guió: Helena Lumbereras, Llorenç Soler
Muntatge: Helena Lumbereras
Durada: 45 minuts
Versió: original castellana
Format: 16 mm
Distribució: Filmoteca de Catalunya
arxiufilmo@gencat.net